

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Om Religion og Liturgie

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om Religion og Liturgie", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Aarhus Universitet, Det Teologiske Fakultet. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1807_61-txr-root.pdf (tilgået 11. maj 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Oversigt over manuskripter og tryk

Manuskripter

Der findes ingen kendte manuskripter til "Om Religion og Liturgie".

Tryk

1807 *Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere*, februar (*Bibliografien* nr. 61).

Bibliografisk beskrivelse

Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere

Titel

Tidsskriftet udkom under fire forskellige titler i løbet af udgivelsesperioden 1793-1809:

- *Magazin for Religionslærere, med Hensyn til vore Tider* (1793-1797)
- *Nyt Magazin for Religionslærere, med Hensyn til vore Tider* (1798-1802)
- *Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere* (1803-1808)
- *Theologisk Qvartalskrift for Fædrelandets Religionslærere* (1809)

Redaktør

1793-1809 Lorenz Nikolai Fallesen.

Trykker og trykkeri

Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere blev trykt på det københavnske trykkeri "Morthorstes Enke & Comp.", som Dorothea Margrethe Morthorst drev videre efter sin mand, Johan Frederik Morthorst. Det var et lille trykkeri, som mest udførte arbejde for forskellige forlag, bl.a. Gyldendal og Soldin.

Indhold

Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere var Danmarks første egentlige teologiske tidsskrift, henvendt til den danske præstestand (religionslærer var en almindelig betegnelse for præst i begyndelsen af 1800-tallet). Udgiveren, Lorenz Nikolai Fallesen, var selv præst og en typisk liberal oplysningsteolog. Han så det som sin opgave at give de gejstlige et tidsskrift, der kunne holde dem ajour

med den teologiske videnskab.

Tidsskriftet bragte ud over de lærde afhandlinger, som Fallesen pointerede var til eftertanke, ikke til at udbasunere fra prædikestolene, også pastoralteologiske tekster som prædikener og taler. Dertil kom efterretninger fra kirken og universitetet og anmeldelser af teologisk litteratur. I nogle af numrene findes en gruppering af småartikler, kaldet "Blandinger". Her bragte udgiveren notitser om, hvad der foregik i udlandet på det teologiske og kirkelige område. Oplysningerne blev hentet fra udenlandske, oftest tyske tidsskrifter, og oversat til dansk. Disse afsnit bærer alle udgiverens signatur: "Udgiv.". Bagest i tidsskriftet blev der bragt notitser om dødsfald samt rettelser til tidligere numre.

I enkelte tilfælde har udgiveren fundet det nødvendigt at kommentere artiklerne. Det er særlig udtalt for Grundtvigs afhandling "Om Religion og Liturgie". Her har Fallesen indsat et antal spørgsmålstejn i parenteser inde i brødteksten og derudover skrevet en række fodnoter til teksten, hvor han angiver, at han ikke forstår indholdet, eller gør opmærksom på, at han ikke er enig i synspunkterne. Disse noter bærer udgiverens signatur "Udg." eller "Udgiv.".

Udgivelseshistorie

Udgivelsesperiode og oplag

Tidsskriftet, der udkom i årene 1793-1809, blev grundlagt af præsten Lorenz Nikolai Fallesen og havde ham som redaktør i hele perioden. De første ti år udkom det hvert halve år, men ikke altid helt efter planen. I denne periode blev stoffet inddelt i fire kategorier: teoretisk, praktisk, eksegetisk og historisk. Fra januar 1803 til december 1808 udkom tidsskriftet som månedsskrift uden samme tematiske opbygning. Derefter omdannedes det til et kvartalsskrift pga. dårlige konjunkturer, og efter fire udgivelser i 1809 lukkede det helt.

Oplagsstørrelsen kendes ikke.

Hyppighed

I årene 1803-1808 udkom tidsskriftet månedsvis. Hvert halve år blev der trykt et selvstændigt læg med halvårstitelblad og fælles indholdsfortegnelse, så abonnenterne kunne lade de månedsudgivne hæfter indbinde sammen.

Opbygning

Månedsudgivelserne er udstyret med et titelblad, der har en indholdsfortegnelse på bagsiden, se afsnit 2.4.4. I nogle tilfælde bringes rettelseslister til tidligere numre. De halvårlige samleindbindinger har et andet titelblad og en fælles, månedsopdelt indholdsfortegnelse.

Omfang

Ifølge oplysninger på titelbladet for februarnummeret 1807 bestod et hæfte af 6-7 ark, dvs. 96-112 sider. Man kan dog finde eksempler på større numre, fx januarnummeret 1807, som fylder 128 sider. De halvårlige samlebind fylder typisk omkring 600 sider.

Pris

Ifølge oplysninger på titelbladet for februarnummeret 1807 kostede en årgang 3 rigsdaler på trykpapir og 4 rigsdaler på det finere skrivepapir. Der var mulighed for subscription, se afsnit 2.4.4. Af subscriptionslisten i det allerførste nummer i 1793 fremgår det, at langt de fleste bestilte tidsskriftet på trykpapir.

Format, papir- og tryk kvalitet samt typografi

Format og paginering

Tidsskriftet er i oktav med fortløbende arknummerering og paginering for hvert halvår.

Et indbundet og beskåret eksemplar måler ca. 100 × 170 mm. Det er ikke lykkedes at finde et ubeskåret eksemplar.

Der er arksignatur med angivelse af titel, måned og år. Primasignaturen på første ark i februarnummeret lyder "Theol. Maanedssk. Feb. 1807. J", sekundesignaturen "J2".

Der bruges ikke kustoder.

Papir

Tidsskriftet er trykt på billigt, håndgjort papir med tydelige ribbe- og kædelinjer. Papiret er svagt gråligt. Der ses ingen vandmærker.

Titelbladene er trykt på papir af samme kvalitet som resten af tidsskriftet.

Tryk kvalitet

Trykket er skæmmet af mange fejl. Det indeholder mange omvendte og fejlsatte typer. Mange steder er der brugt for meget sværte, og teksten er som følge deraf blevet noget udtværet. Satsen har desuden trukket spiser, dvs. at mange mellemrumstyper har hævet sig op under trykningen og efterladt en lodret streg i stedet for et mellemrum.

Typografi

Tidsskriftets klumme er trykt i én spalte. Klummen måler ca. 75 × 140 mm.

Artiklerne er nummereret med romertal (men med arabertal i indholdsfortegnelsen) og adskilles af en centreret skillestreg. Kategorien "Blandinger" er underinddelt, også vha. romertal.

Der opereres med forskellige skriftgrader. Overskrifter er sat med større grad end brødtteksten, mens fodnoter, dateringer, stillingsbetegnelser for forfatterne m.m. er sat med mindre grad. Fodnoter er indvist i teksten med en asterisk og en halv, højrevendt parentes: *). Fodnoterne adskilles fra brødtteksten af to mellemslag, dvs. blanke linjer.

Skriftsnittet er fraktur, dog med latin sat i antikva og arksignaturen sat med schwabacher.

Der findes én slags titelblad for månedsudgivelsen og en anden for den halvårlige samleindbinding. Ved månedsudgivelsen fylder titelbladet hele første side. Ved samleindbindingen er de enkelte titelblade udeladt, og der gives i stedet et fælles titelblad på første side. De efterfølgende seks månedlige afsnit indledes vha. bladhoved med tidsskriftets titel og måned angivet på den side, hvor månedens første artikel bringes. Derudover anvender tidsskriftet ikke bladhoved.

Der bringes rettelseslister.

“Om Religion og Liturgie”, *Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere*, februar 1807

Lokalisering

Grundtvigs bidrag, “Om Religion og Liturgie”, står på s. 129-201 i *Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere*, februar 1807.

Bidraget er dateret d. 1. oktober 1806.

Februarnummeret 1807 indeholder følgende artikler:

- “Om Religion og Liturgie”, af Nik. Fred. Sev. Grundtvig
- “Undersøgelser i Anledning af Biskop *Boisens* Plan til Forbedring ved den udvortes Gudsdyrkelse”, af Neumann
- “Fanatismens ulykkelige Følger i Jylland”, af Lorentz Bunch
- “Malte Brun, Forrædder af Protestantismen”, uddrag af *Neue Annalen* ved udgiveren

Intern varians

Følgende tre eksemplarer af “Om Religion og Liturgie” er blevet kollationeret og beskrives herunder:

- Eksemplar fra Det Teologiske Fakultetsbibliotek, Københavns Universitet; samleindbinding januar-juni, 1807 (katalognr. V a 4)
- Grundtvig Bibliotekets eksemplar 1 (katalognr. 3.2; ejersignaturer: Svend Grundtvig og Karl Schønberg)
- Grundtvig Bibliotekets eksemplar 2 (katalognr. 3.2; ejersignatur: Th. Balslev)

Ved intern kollation af de tre eksemplarer af førstetrykket er der ikke fundet afgørende varians. På s. 148, linje 12 har bogstavet ε forskudt sig i satsen i eksemplar A og B, men ikke i C.

Eksemplar A er valgt som tekstgrundlag, da det indgår i et samlebind med udgivelserne for halvåret januar til juni 1807 og derved giver adgang til rettelseslisten, som bringes i martsnummeret s. 362. Eksemplar A er desuden det mindst beskadigede af de tre undersøgte. Det er også dette eksemplar, der har afgivet faksimiler til udgaven.

De kollationerede eksemplarer

Beskrivelse af Det Teologiske Fakultetsbiblioteks eksemplar, katalognr. V a 4 (eksemplar A)

Det Teologiske Fakultetsbiblioteks eksemplar findes i et samlebind, der indeholder de seks numre af *Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere*, som dækker første halvdel af 1807.

Mål af side 129: ca. 100 × 171 mm.

Titelbladet for samleudgaven lyder: “Theologisk Maanedsskrift / for / Fædrelandets Religionslærere. / Udgivet / af / Lorenz Nikolai Fallesen, / første residerende Kapellan til Frue Menighed / i Kiøbenhavn. / [skillestreg] / 1807. / Januar indtil Junii. / [kort skillestreg] / Niende Bind. / [skillestreg] / Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. / Paulus. / [Prydstreg] / Kiøbenhavn, 1807. / Trykt paa den Gyldendalske

Den græske tekst er et citat fra 2 Kor 3,6: "for bogstaven slår ihjel, men Ånden gør levende".

Titelbladet er sat med vekslende skriftgrader. Skriftsnittet er fraktur, bortset fra ordet "for" i 2. linje og linjen "København, 1807.", som er sat med Ungerfraktur. Titelbladet efterfølges af en seks sider lang, månedsopdelt indholdsfortegnelse for de seks udgivelser, tidsskriftet nummer.

Februarnummeret 1807 begynder på ark J. Bladhovedet for februar lyder: "Theologisk Maanedsskrift / for / Fædrelandets Religionslærere. / [skillestreg] / Februarii Maaned 1807. / [prydstreg]". Skriftsnittet er fraktur, bortset fra ordet "for" i 2. linje, som er sat med Ungerfraktur. Grundtvigs bidrag "Om Religion og Liturgie" begynder på ark J blad 1 recto og slutter på ark N blad 5 recto, svarende til s. 129-201.

Rettelsesliste for februarnummeret bringes bagest i martsnummeret, s. 372.

Eksemplaret er indbundet i et stift, marmoreret papbind i brunlige nuancer. Ryg og hjørner er betrukket med mørkebrunt skind. På ryggen er teksten: "Fallesens / Theologiske / Maanedsskrift", samt bindnummer "9" trykt i guld.

Beskrivelse af eksemplar 1 fra Grundtvig Biblioteket, katalognr. 3.2

Dette eksemplar har tilhørt Grundtvigs søn, Svend Grundtvig, og siden forlagsboghandler Karl Schönberg. Eksemplaret er indbundet og beskåret og stammer som størstedelen af bibliotekets førstetryk af Grundtvigs værker fra Schönbergs bogsamling.

På det løse forsatsblad, "flyvebladet", ses i øverste højre hjørne de to ejersignaturer, skrevet med blæk. På versosiden af samme blad (som nu er løst) er der øverst skrevet med blyant "Gr / 3.", og nederst ses Kirkeligt Samfunds ejerstempel med teksten "KS 1898".

Eksemplaret indeholder kun selve teksten til "Om Religion og Liturgie". Titelbladet er ikke taget med i indbindingen.

Mål af side 129: ca. 100 × 168 mm.

Eksemplaret er indbundet i et stift, marmoreret papbind i sort og blå. Ryg og hjørner er betrukket med mørkebrunt lærred. På en etiket på forpermen er trykt med guld: "Grundtvig. / Om Religion / og Liturgie.". Eksemplaret er beskadiget på s. 137-138.

Beskrivelse af eksemplar 2 fra Grundtvig Biblioteket, katalognr. 3.2

Dette eksemplar har tilhørt Th. Balslev. Det er indbundet og tæt beskåret.

Eksemplaret indeholder hele februarnummeret med dets fire artikler (s. 129-248), men mangler titelblad og indholdsfortegnelse.

Mål af side 129: ca. 100 × 163 mm.

Eksemplaret er indbundet som et halvlæderbind, med nopret, marmoreret overtrækspapir i brunlige nuancer og ryg og hjørner af lysebrunt læder. Ryggen er udsmykket med blomster i guldtryk og bærer teksten: "N.F.S. Gr / Om Reli- / gion og / Liturgie // 1807". Eksemplaret har rødfarvet snit på alle tre flader.

Visse steder er trykket sat skævt på papiret. Eksemplaret er desuden beskadiget på s. 181-182.

Et fjerde eksemplar

På Odense Universitetsbibliotek findes et eksemplar, som indeholder det månedstittelblad, som de to eksemplarer fra Grundtvig Biblioteket mangler. Titelbladet afviger fra halvårstittelbladet, både hvad angår udsmykning, tekst og skrifttyper.

Titelbladet er sat i en ramme udsmykket med stiliseret løv. Teksten på titelbladet lyder: "Theologisk Maanedsskrift / for / Fædrelandets religionslærere. / Udgivet / af / Lorenz Nikolai Fallesen, / første residerende Kapellan ved Frue Menighed / i Kiøbenhavn. / [skillestreg] / Februarii Maaned 1807. / [skillestreg] / [Prydstreg] / Kiøbenhavn, 1807. / Trykt på den Gyldendalske Boghandlings Forlag / hos Morthorst's Enke og Comp."

Titelbladet er sat i fraktur og med vekslende skriftgrader. På titelbladets versoside findes en indholdsfortegnelse for februar måned samt generelle oplysninger om udgivelsens hyppighed, omfang og pris.

Bagest i indbindingen findes en subscriptionsplan.

Tekstkritik

Anvendt litteratur

- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954)
- *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg. (1979-1984) København
- Erslew, Thomas Hansen (1962-1965) *Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande, fra 1814 til 1840*, fotografisk optryk. København [1847]
- Ilsøe, Harald (1992) *Bogtrykkerne i København og deres virksomhed ca. 1600-1810. En biobibliografisk håndbog med bidrag til bogproduktionens historie*. København
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs Skrifter*, bind 1-4. København